5. Filosoferen met kinderen[6]

Kinderfilosofie bestaat sinds het einde van de jaren 60. Het wordt in verschillende vormen in meer dan veertig landen in het onderwijs gepraktiseerd. Hoewel van kinderfilosofie al in het begin van de jaren dertig in Duitsland voor het eerst sprake was, in de vorm van de beroemde Rundfunkvorträge van Walter Benjamin, vinden we de bron van de hedendaagse kinderfilosofie in de Verenigde Staten. De filosoof Matthew Lipman geldt als de grondlegger. Lipman, directeur van het Institute for the Advancement of Philosophy for Children (IAPC) van het Montclair State College in New Jersey, ontwikkelde een methodiek en een curriculum voor het filosoferen met kinderen.
Het centrale concept in de methodiek van het IAPC programma is de 'community of inquiry', in het Nederlands: de onderzoeksgroep, of de gemeenschap van onderzoek. Het concept is door Lipman en zijn instituut ontwikkeld. De centrale gedachte is dat de groep zich tijdens het filosoferen omvormt tot een onderzoeksgroep die samen nadenkt, waarbij de leraar optreedt als faciliteerder van het gesprek. Wat kenmerkt de gemeenschap van onderzoek?
Het vertrekpunt is altijd dat wat kinderen denken. Alles wat gedacht wordt, kan worden uitgesproken. Zo ontstaat de ruimte die nodig is voor een gezamenlijk denkproces. Kinderen kunnen alles uitspreken wat ze denken en zijn bereid daarover met anderen in gesprek te gaan. Dat betekent dat aan iedereen gevraagd kan worden om verklaring, uitleg, of argumenten voor de uitgesproken opvattingen.
Welke thematiek precies aan de orde komt, hangt af van de grootste gemeenschappelijke interesse van de groep ('follow the community where it leads to'). Het is de taak van de gespreksleider de filosofische kwestie naar voren te halen en uit te diepen. Gesprekken ontwikkelen zich doorgaans van het concrete (bijv. een eigen ervaring) naar het algemene of abstracte.
Het filosoferen in de onderzoeksgroep is authentiek. Er wordt gezegd wat op dat moment gedacht wordt: het is op geen enkele manier een simulatie van een wereld buiten de school. Het gaat alleen om wat de leden van de groep zelf denken. Iets van horen zeggen, dat niet actief door iemand gedacht wordt, valt buiten beschouwing. Je kunt dus niet iemand citeren, je kunt dat citaat alleen naar voren brengen als je het ter plekke zelf wilt presenteren – en verdedigen - als jouw gedachte.

Filosoferen met kinderen wordt in zo'n veertig landen in het onderwijs gepraktiseerd. De onderzoeksgroep wordt vrij algemeen als methodisch uitgangspunt geaccepteerd, maar in de praktijk zien we toch verschillende benaderingen. Die komen voort uit verschillende filosofische tradities, maar ook simpelweg uit verschillende accenten en stijlen die leraren in hun aanpak of in de gesprekken leggen. In de traditie van Lipman gaat het om 'dialogisch handelen', waarbij de nadruk ligt op beweren, navragen, onderzoeken in gemeenschappelijke dialoog. Anderen leggen meer de nadruk op begripsvorming: het analyseren van (filosofische) begrippen, zoals identiteit, rechtvaardigheid, tijd, enz. In de aanpak van bijv. Gareth Matthews staat de verwondering centraal, het vragen. De Duitse filosoof Ekkehard Martens[7] noemt dit hoofdwegen in het landschap van de kinderfilosofie, 'die elkaar raken en kruisen, ... deze verschillende methoden zijn verschillende facetten van die ene filosofie'(Martens, 2000).
Ook kunnen we verschillen in benadering herkennen die terug te voeren zijn tot de bedoelingen die aan het filosoferen met kinderen worden gegeven. Richard Anthone en Freddie Mortier onderscheiden

vier typen doelstellingen die de gespreksleider in het filosofisch gesprek tracht te realiseren (Anthone en Mortier, 1997):

1. Inhoudelijke doelstellingen; het gaat hierbij om het verwerven van kennis van, en inzicht in een bepaalde (de besproken) wijsgerige kwestie.
2. Doelstellingen op het gebied van de ontwikkeling van denkvaardigheden.
3. Doelstellingen op het vlak van persoonlijke zingeving. Het filosoferen stelt kinderen in staat tot een zinvoller contact met hun leefwereld.
4. Doelstellingen op het vlak van de realisatie van de filosofische werkvorm, concreet de gemeenschap van onderzoek.

Anthone en Mortier menen dat de keuze voor een bepaald type doelstelling verbonden is met filosofische tradities. Kiezen voor met name type 2 doelstellingen (denkvaardigheden) houdt een keuze in voor een analytische benadering volgens de Anglo-Amerikaanse filosofische traditie. Zo zou een voorkeur voor persoonlijkheidsdoelen een keuze inhouden voor een praktisch-therapeutische benadering, het model van de wijsbegeerte van de Oudheid. Het centraal stellen van inhoudelijke doelen zou volgens hen meer overeenkomen met de traditie van de continentale filosofie. Het centraal stellen van de vorming van de onderzoeksgroep, verbinden zij met een waardenpedagogische benadering. Ze stellen overigens dat de vier typen doelstellingen onderling verbonden zijn. Door een doelstelling expliciet na te streven realiseer je ook de andere.
Niet alleen wereldwijd tussen landen, maar ook tussen scholen, onder leraren, merken we verschillen op in benadering. Dat heeft tot gevolg dat we filosoferen met kinderen in verschillende vormen tegenkomen. Wij zijn het eens met Anthone en Mortier, dat je met het expliciet streven naar een type doelstelling ook de andere realiseert. Iedere leraar, die met kinderen filosofeert, ontwikkelt zijn eigen stijl, zijn eigen traditie, waarin de nadruk kan en mag verschillen. In de erkenning dat accentverschillen mogelijk zijn, vinden wij dat filosoferen met kinderen zijn kracht en betekenis juist ontleent aan de verbinding van inhoud, het verkrijgen van meer inzicht in een kwestie; denken en de ontwikkeling ervan; zingeving en de 'filosofische werkvorm', waarvoor wij liever het woord dialoog gebruiken. (Bartels, 2007)